

„Itt élned, halnod kell”?

Oravecz Imre magyar kivándorlásregényeiről

„Szívesen senki azt a röögöt, amelyen született, sem szegény, sem gazdag ember nem hagyja el.”

Sugár Ignác

Előadásomban a „válság” és az első világháborút megelőző magyarországi kivándorlás szépirodalmi ábrázolásának kapcsolatát szeretném felvázolni.

Vajon csupán a gazdasági indokok, a földéhség volt az oka annak, hogy annyinak vágtak neki a tengeretúlnak? „A népet ugyan közvetlenül pszichológiai okok hajtják a kivándorlásra, ezen lelki mozzanatok is elsősorban a kézzelfogható, a munkás sorsát legközelebből érintő gazdasági jelenségekből folynak.” (Neményi Bertalan: *A magyar nép állapota és az amerikai kivándorlás*, Athenaeum, Budapest, 1911, 21. o., lásd továbbá: Dr. Farkas Pál: *Az amerikai kivándorlás*, Bp., Singer és Wolfner Kiadása, 1907, Dr. Gerényi I. József: *Az amerikai kivándorlás oka és hatása*, Salgó Mór könyvnyomdája Bártfán, Dr. Singer Mihály: *A Cunard vonal, a kivándorlás Magyarországból*, New York, 1904.)

De melyek ezek a közvetlen pszichológiai okok? Erre a kérdésre Oravecz elsősorban az *Ondrok gödre* című regényében kereste a választ.

Minek, vagy kinek a válságtüneteként foghatjuk fel a Monarchia területéről történő tömeges (s nem csak magyar) kivándorlást a századforduló környékén? Eddig ezzel a kérdéssel Oraveczéhez hasonló, szociografikus mélységben még nem foglalkozott magyar szépirodalmi mű.

Valójában nem fedez fel és tör be a magyar regény valóságának újabb világokat Gárdonyi *Aggyisten Biri* című amerikai regénye, a kivándorlás motívuma sokkal inkább csupán kerete a regénynek. A főszereplő hazatér Amerikából, ahol képtelen otthon érezni magát. Ugyanígy díszletszerű és inkább próbatételek sorozatát jelenti Amerika Tamási Áron Ábel-trilógiájának befejező részében. A tengerentúl fogalma itt nem válik autoreferensé, hanem mintha inkább Ábel igazi otthonának, a Hargitának egy dzsungelszerűbb változata, kiegészítője volna, s megfestésének egyetlen írói motivációja a hazatérés motívuma lenne. A kivándorlás témája ezeken a szerzőkön kívül Zilahy Lajosnál, Dutka Ákosnál és Csáth Gézánál is megjelenik.

Oravecz eddigi költői munkásságához méltóan ismét úttörő munkát végzett – két nagyregénye igyekszik realistán ábrázolni a beilleszkedés és a honvágy témáját. Az *Ondrok gödre* a baljós előzményeket mutatja be, és világosan ábrázolja nemcsak a külső, gazdasági, hanem a belső emberi indítékokat is. Nem pusztán a körülmények változtak, hanem egy új, kapitalista jellegű szemléletváltás történik a paraszti gondolkodásban, amikor az önellátás helyett a vagyonszerzés, a gazdagodás lesz a céljuk. A generációk nem tudnak, vagy nem akarnak többé együtt élni, a gépek (ld. a cséplőgépet!) megjelenése pedig társadalmi különbségeket generál, a józan takarékoság helyett inkább kapzsisághoz vezet az *Ondrok gödre* apaszereplőjét.

Az ő rátartóságát azonban már nem neki, hanem a következő generációnak, fiának, a regénybeli Istvánnak kell megfizetnie, aki a birtokaprózódás és a válság elől menekülve, keményen dolgozik azért, hogy saját életkeretének költségeit Amerikában tudja majd megszerezni. István és családja képviseli a kivándorlás első nemzedékét, ők még nem akartak végleg elszakadni Magyarországtól, pénzszerzési céllal utaztak ki. Azonban az 1,4 millió kivándorlóból csak 400 000 jött haza, a többi végleg kint rekedt Amerikában.

A körülmények a család kinntartózkodása során változtak: a parasztból ipari munkássá vált István és családja nem tudtak kellőképpen spórolni, s a kevésbé ismert 1907-es gazdasági válság is tetézte szenvedéseiket.

„Amerikában nehéz sors várta a magyarokat. (...) Az ún. régi bevándorlók azokon a helyeken telepedtek le, ahol anyaországukhoz hasonló éghajlati és földrajzi viszonyokat találtak, a többi az új bevándorlóknak jutott.” (KOVÁCS Imre, *A kivándorlás*, Cserépfalvi, Bp., 1938, 82.) István családja számára az „ókontri” mindig viszonyítási pont marad, Szajla emlékét megőrizve, még ha nem is úgy, ahogy elképzelték, de az újhazában végül is megvalósították céljaikat, saját egzisztenciát teremtettek. Ennek azonban ára volt. „Magyar voltam, de elegendem lett belőle, aztán mostmár nem vagyok az.” – mondja a *Kaliforniai fűrj* főszereplőjének fia, Imre. (ORAVECZ Imre, *Kaliforniai fűrj*, Jelenkor, 2012, 190.) Ugyanez a mondat amerikai szemszögből másképp hangzik. Philip J. Vandevater *The melting Pot* című könyvében kijelenti, hogy a kivándorlás folytán Amerika partjaira érkezett vegyes nemzetiségű elemek egyetlen nemzetté váltak. “A bevándorlás megszigorítása fokozta az olvasztó kohó tüzeinek hőfokát, ami meghozta a kívánt eredményt.”

Molnár Eszter